

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ / COMMUNICATIONS

НЕПОЗНАТА В НАУКАТА ПЕЧАТНА КНИГА ОТ 1679 ГОДИНА НА БЪЛГАРИНА МАРКО ЧИПРОВСКИ

Лилия Илиева

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ – БЛАГОЕВГРАД

lilia.ilieva@gmail.com

A 1679 PRINTED BOOK BY THE BULGARIAN MARKO OF CHIPROVETZ NOT KNOWN TO SCIENTISTS

LILIA ILIEVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”

lilia.ilieva@gmail.com

I came across an unexpected find: a book printed in Prague in 1679, whose author Marco of Chiprovets in Bulgaria was unknown for now. The book is stored in the Czech National Library and is a dissertation on general theology, written in Latin “in the spirit of the Subtle Doctor John Duns Scotus”.

Keywords: Old Bulgarian book, Seventeenth century, Bulgarian Catholics, Marco of Chiprovets, Bulgarian book in Latin, John Duns Scotus and Bulgarians

В хода на работата си по проекта „Гутенберговата революция и българите“¹ попаднах на неочаквана находка: книга, отпечатана в Прага, Старо място, през 1679 г., чийто автор е непознатият засега Марко Чипровски. Книгата се съхранява в Чешката национална библиотека и има сигнатурен номер 65 С 367. Трудът е дисертация по обща теология и на титулната страница са дадени, освен заглавието, данни за защитата.

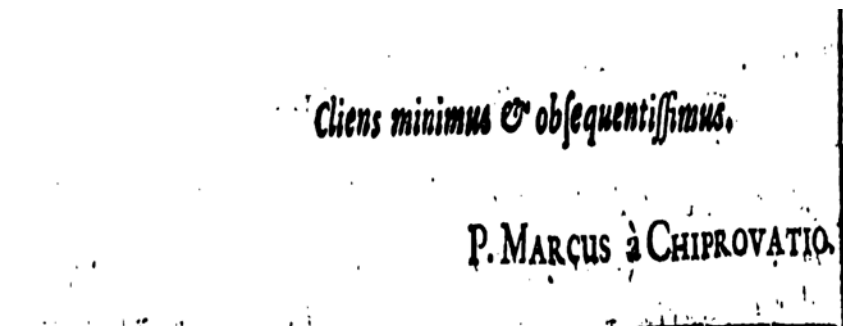
Книгата е със заглавие *Jubilaenum scholasticum, seu theses ex universa theologia, in quinquaginta quaestiones, ex sacra pagina utriusque testamenti decerptas, & scholastice resolutas.*

Подзаглавието на труда е *Ad mentem Doctoris Subtilis, Joannis Duns Scoti, publicae Disputationi propositae, Ac Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Domino Urbano Cerri, Utriusque Signaturae Sanctissimi Domini nostri Innocentij XI. Referendario, [et] Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Secretario, dedicatae.*

Данни за защитата: за председателя и за автора на защитавания труд: „*Praeside P. Fr. Amando Hermann, Ord: Min: S. Francisci Reform: Praedicatorum, In Conventu Neo-Pragensi S. Mariae ad Nives SS. Theologiae Lectori Generali Ordinario, & Almae Provinciae Bohemiae S. Wenceslai Ducis ac Martyris Diffinitore Actuali; Defensae à P. Marco à Chiprovatio, ejusdem Ordinis ac Instituti Sacerdote, ac Provinciae Bulgariae S. Mariae Assumptae Alumno. Neo-Pragae, in Ecclesia S. Mariae ad Nives, ejusdem Ord: Anno 1679 Mense* [непопълнено] *Die Horis meridiem consvetis*“.

Данни за отпечатването: *Vetero-Pragae, Typis Danielis Michalek.*

Авторът на труда е обявен на титулната страница и се е подписал в края на увода, който е и сбито изложение на философските му възгледи, а по форма е обръщение към патрона на автора, секретаря на Конгрегацията Урбано Чери:

Това латинско означение на името всякак съответства на българска форма *Марко Чипровски*.

По форма трудът представлява увод и отговор на петдесет въпроса „по обща теология“, интерпретирани „в духа на Изискания доктор Джон Дънс Скот“ (Ad mentem Doctoris Subtilis, Joannis Duns Scoti). Вдясно, в полето са приведени пасажии от Светото писание, с които авторът е подкрепял твърденията си.

„Изисканият доктор“ е известно означение на големия британски философ Джон Дънс Скот, използвано от мнозина философи и богослови. Той е роден около 1266 г. и умира сравнително млад – през 1308 г., но е един от най-големите европейски умове, с решаващо значение за формиране на европейския манталитет и европейския светоглед. Неговото влияние, продължаващо и до днес, може да се сравни само с влиянието на Тома Аквински. Докато Тома Аквински е теоретик на Католическия орден на доминиканците, Джон Дънс Скот е теоретикът на Францисканския орден, към който се е причислявал и Марко Чипровски. Както се вижда от приведеното по-горе подзаглавие на неговия труд, и Марко Чипровски използва означението „Изискания доктор“ по отношение на Джон Дънс Скот.

Отпечатаната дисертация на Марко Чипровски е първото публикувано дело на българските латинисти, които са забележително явление в българската култура през XVII, XVIII и началото на XIX в. В славянските католически страни (Хърватия, Чехия, Полша) авторите, използващи латинския (наричани в хърватската наука „латинисти“), са значително по-многобройни и са добре проучени. Там те се свързват с културата на елитите. Подобно е било положението и у нас, особено през XVII в., когато само чрез финансовата помощ на Католическата църква българчетата са имали достъп до образование. Това обаче е било елитно образование, за някои от младежите и в италианските университети. Марко Чипровски е първият българин от това време, за когото се установява, че се е обучавал в Прага, където е била проведена и защитата на неговата дисертация.

Тъй като на българите, писали на латински език, не е обръщано системно внимание в нашата наука, трябва да се очертае кръгът на ерудитите, които са го използвали.

Владеенето на латинския език е част от езиковата култура на образования българин през XVII в., когато достъп до образование са имали (според известното засега) единствено българите католици. Чрез езика на западната образованост те са получавали достъп до върховете на европейската култура, какъвто е и случаят с Марко Чипровски. Латинският се е изучавал в училищата към католическите църкви у нас, както свидетелстват многобройните данни от докладите на българските католически висши духовници до Комитета за пропаганда на вярата в Рим. Например в обширния доклад на Петър Богдан Бакшич от 15 ноември 1667 г. се дават и сведения за историята на училището в Чипровец: „Училището в същия манастир беше издигнато през 1635 г. и Светата Конгрегация издържа неговия учител с възнаграждение от 35 скуди. Самият манастир му предоставя възнаграждение и прехрана. Учителят учи миноритите на латински език, а външните деца учи да четат, да пишат и на Християнското учение. До тази година учител на училището беше Joannes Lillus“. (Срв. текста на писмото у Примов и др. 1993: 236².) По-нататък авторът съобщава, че на мястото на Иван Лилов³ впоследствие идва учител хърватин (Joannes Iuantich Croata), възпитаник на йезуитите. Самият доклад на Петър Богдан Бакшич е написан на латински език, както и голямата част от многобройните му писма и доклади (останалите са на италиански език). Латинския език (и по-рядко – италианския) използват за своята ценна на сведения кореспонденция, нелишена от качествата на епистоларна литература, и другите ни интелектуалци от XVII в., свързани с Римската курия. За своите печатни издания обаче те са избрали езика, използван от населението – „словински“, както го нарича обичайно Петър Богдан Бакшич, който смята, че самият той използва неговата българска разновидност. По тази причина новооткритата книга на Марко Чипровски е първото отпечатано дело на български автор латинист.

Според известното досега през следващия XVIII в. на латински език печата три книги отново автор от Чипровци – Кръстьо (Кристофор) Пейкич⁴. Той е издал общо четири книги, три от тях на латински език. За най-ранна се смята неговата книга „Зарцало истине“, която е славяноезична и е написана на кирилица. Тя е издадена през 1716 г. във Венеция⁵. Впоследствие той я превежда на латински език и също я издава във Венеция. Като негови книги, отпечатани на латински език, се сочат следните три заглавия, които имат по няколко варианта на заглавия:

Mahometanus dogmaticae et cathechetice in lege Christi alcorano suffragante instructus. Tyrnaviae, 1717.

Speculum veritatis inter orientalem et occidentalem ecclesias refulgens, in quo separationis ecclesiae graecae a latina brevis habetur recensio. Item in fine opusculi catholica veritas, scripturae sacrae, & sanctorum patrum, orientalium praesertim, testimonio roboratur. Venetiis, 1725.

Concordia orthodoxorum patrum orientalium et occidentalium in eadem veritate, de Spiritus Sancti processione ab utroque, adamussim convenientium; ex commentariis Gennadij patriarchae excerpta, et additae quaedam regulae huic loco maxime deservientes. Tyrnaviae, 1730.

Имам библиографски данни и за по-късни издания на български автори латинисти, които се надявам да успея да издирия. Тук задачата ми беше да съобщя за новооткритата книга на Марко Чипровски и да очертая най-общо културния контекст за нейната поява.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ С финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“, договор ДН10/9 от 2016 г.

² Примов и др. 1993: *Примов, Б., П. Сарийски, М. Йовков.* Документи за католическата дейност в България през XVII в. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

³ Така се предава в българската наука името на учителя Joannes Lillus, което смятам за правилно, макар в стария чипровски говор то несъмнено да се е изговаряло като „Йован Лилин“ съобразно особеностите на диалекта.

⁴ Подписвал се е като „Пейчич“.

⁵ „Зарцало истине мед царкве источне и западне од дон Карсту Пејкића од Ћипровац каноника Печуанскаго“ (1716).

✉ Проф. д-р Лилия Илиева
Югозападен университет „Неофит Рилски“
ул. „Иван Михайлов“ № 66, 2700 Благоевград, България

✉ Prof. Lilia Ilieva, PhD
South-West University „Neophyte Rilsky“
66 Ivan Mihailov str., 2700 Blagoevgrad, Bulgaria